Савустьяненко Т. Л.
м. Донецьк

ОРІЄНТАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ НА ПРОДУКТИВНУ ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

У статті уточнюються складові педагогічної продуктивної діяльності. Наведено чотири рівні орієнтації педагогів на функціонально-продуктивну діяльність.

Ключові слова: *педагогічна продуктивна діяльність, педагогічний працівник, педагогічні компетенції, психологічні компетентності*

Постановка проблеми

Інноваційні процеси сьогодення, спрямовані на соціально-економічний розвиток суспільства, вимагають перебудови освітнього простору, що відображається не тільки в нових критеріях до рівня освіти випускників загальноосвітньої та професійної школи, але й до рівня професійної і особистісної компетентності сучасного педагога. Завдання освітян створити особистість з власним світоглядом і просоціальним ставленням до оточення, «яка володіє певним переліком якостей, а саме рішучістю, вмінням не зупинятися на досягнутому, сміливістю мислення, вмінням бачити за межі того, що бачать сучасники і бачили попередники» [1, 93]. Освіта має вирішувати дві головні функції — готувати кадри для суспільства і людину до активного життя у суспільстві, а для цього сам педагогічний працівник має бути людиною творчою, гнучкою, мобільною, толерантною. І це завдання, зокрема, має виконувати система післядипломної освіти як процесор поступового росту педагога як особистості і професіонала, коли він виступає в ролі активного суб'єкта практичної діяльності, в якій реалізуються його творчі плани, вміння й навички. Саме з цієї точки зору науковці і практики все більше орієнтуються на застосування в навчальному процесі підвищення кваліфікації педагогічних працівників особистісно орієнтованого [5–7; 9] та діяльнісно-компетентнісного підходів [8], які сприяють їх продуктивній професійній діяльності [3; 4]. Водночас, слід відзначити недостатнє дослідження проблеми орієнтації слухачів курсів підвищення кваліфікації на продуктивну діяльність.

Мета нашої статті оцінити ступінь орієнтації педагогічних працівників профтехосвіти на продуктивну професійну діяльність.

Вирішення цієї проблеми потребує продуктивної діяльності, передусім, викладача системи післядипломної освіти (рівень системно-моделюючий творчість). Застосування методу «повне занурення» дало змогу максимально спрямувати роботу слухачів у практичне русло на аудиторних заняттях і при виконанні самостійної роботи.

Виклад основного матеріалу

Поняття «продуктивність педагогічної діяльності» неоднозначне. Можна говорити [4], наприклад, про функціональну і психологічну продуктивність. Під функціональними продуктами діяльності розуміють створену систему дидактичних методів і прийомів, комунікативні уміння тощо, а під психологічними — новоутворення в особистості учня. Ми вважаємо, що ці поняття слід розширити.

На нашу думку, функціональними продуктами діяльності (знання, вміння та навички педагога, реалізовані в матеріальному або ідеальному продукті) є:

- формування педагогічних компетентностей чому, сприяє:

– створена система дидактичних методів і прийомів та опанована педагогічним працівником як інструментом власної діяльності;

– сформований банк освітніх технологій та освоєння і впровадження їх (або елементів) педагогічним працівником у навчально-виховний процес;

– стереотипізація певних професійних компетенцій, що становлять базовий рівень власної дидактичної діяльності;

– пошук власного педагогічного почерку викладання дисципліни;

– формування комплексного методичного забезпечення дисципліни (з залученням учнів до цього процесу) для забезпечення системного підходу до організації нав-чально-виховного процесу;

– створена система виховних методів, прийомів та технологій, яка використовується педагогічним працівником як інструментом для власної діяльності;

– стереотипізація певних професійних компетенцій, що становлять базовий рівень власної виховної діяльності;

– створення педагогічним працівником власної системи виховної роботи;

- формування психологічних компетентностей, а саме:

– ефективного стилю діяльності і педагогічного спілкування (диференційно-психологічна компетентність) включає уміння виявляти особистісні особливості, установки і спрямованість учнів, визначати і враховувати емоційний стан людей; уміння грамотно будувати взаємини з керівниками, колегами, учнями;

– психологічних умінь (психолого-педагогічна компетентність) — це володіння педагогічною діагностикою, уміння будувати педагогічно доцільні відносини з тими, кого навчають,, здійснювати індивідуальну роботу на основі результатів педагогічної діагностики; знання вікової психології, психології міжособистісного і педагогічного спілкування; уміння будити і розвивати в учнях стійкий інтерес до обраної спеціальності, до предмета, який викладають;

– комунікативної компетентності для впровадження гуманістичного, діалогового, демократичного підходів у навчально-виховній діяльності;

– розвиток професійно-значущих особистісних якостей та професійної самосвідомості (аутопсихологічна компетентність), тобто уміння усвідомлювати рівень власної діяльності, своїх здібностей; знання про способи професійного самовдосконалення; уміння бачити причини недоліків у своїй роботі, у собі; бажання самовдосконалення.

На нашу думку, психологічними продуктами діяльності (реалізованими у вигляді специфічно-персонального ідеального продукту) є:

- новоутворення в особистості учня;
- новоутворення в особистості педагогічного працівника.

Ми легко простежили динаміку формування методичного забезпечення (табл. 1) як функціонального педагогічного продукту. Слухачам у системі післядипломної освіти було запропоновано комплекс методичного забезпечення, використання якого дає змогу продемонструвати переваги інноваційних підходів у навчанні, залучити педагогічних працівників до проекції отриманих знань на власну педагогічну діяльність, моделювати дії викладача курсів щодо подальшого застосування тієї чи іншої форми роботи з одночасним проектуванням професійної діяльності.

Дієвість комплексу методичного забезпечення викладача курсів виявилася стимулюючим фактором для удосконалення власних методичних надбань і організації їхнього системного використання. Результативне поле навчання в системі післядипломної освіти дає певний продукт навчання — методичні розробки як складові КМЗ.

Крім того, ми вважаємо, що діяльність педагога, яка спрямована на одержання функціонального продукту не може відбуватися поза межами його внутрішнього світу і, як відзначали вчені К. Абульханова-Славська, А. Леонтьєв, А. Маркова, В. Петровський. С. Рубінштейн, суб'єкт у своїх діяннях, а також своїй творчій діяльності не тільки виявляється і проявляється, але й твориться. Водночас, наші дослідження показали, що визначення педагогами змін, які відбуваються з ними під час виконання того чи іншого виду діяльності, викликає утруднення (табл. 2).

Таблиця 1

Динаміка формування методичного забезпечення

ПТНЗ	Результат
експериментальні групи	
с. Турчинівка Житомирської обл.	А) Розробляли по одній темі: комплект ситуаційних завдань, опорний конспект, навчально-контролюючі тести, ігрові тести, рейтингові шкали
м. Коростишів Житомирської обл.	Б) А) + проводили міні-дослідження щодо впливу МЗ на навчальний процес
м. Головіно Житомирської обл.	В) А) +Б) + рольові ігри
м. Ніжин Чернігівської обл.	Г) А) +Б) + В) + 2 ділові ігри
м. Любомль Волинської обл.	Д) А) +Б) + В) + 6 ділових ігор + 2 статті (надруковані у 2006)
м. Нововолинськ Волинської обл.	Е) А) +Б) + В) + 7 ділових ігор
м. Полтава	Ж) А) +Б) + В) + 4 ділові інтегровані гри + 4 статті (надруковані в 2006–2007 рр.)
м. Камінь-Каширський Волинської обл..	З) повний комплекс МЗ по одній з тем + 1 презентація
м. Південно-українськ Миколаївської обл.	І) повний комплекс МЗ по одній з тем + 2 презентації + план-проект розробки МЗ на 2008–2013 рр.
м. Марганець Днепропетровської обл.	К) повний комплекс МЗ по одній з тем + 18 презентацій + план+проект розробки МЗ на 2008–2013 рр.
контрольна група	
м. Донецьк	Л) 100% розробка проектів по впровадженню інноваційних технологій у навчально-виховний процес ПТНЗ з урахуванням можливостей комплексу МЗ

До експерименту більшість респондентів називали тільки окремі педагогічні компетенції (знання предмета, уміння розробляти план заняття), при цьому викладачі показували значно вищий результат, але психологічні компетенції чи компетентності названі не були. Виходить, що педагогічний працівник не бачить, які перетворення відбуваються за рахунок продуктивної діяльності в ньому самому, тим більше він не може орієнтуватися на процеси, що відбуваються в особистості учня, а отже, не може прогнозувати результат його розвитку.

Таблиця 2

Результати самооцінки педагогічними працівниками стану формування компетентностей

Питання	Відповідь (%)							
	повна		не повна		не вірна		не знаю	
	до	після	до	після	до	після	до	після
ВИКЛАДАЧІВ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ГРУПИ ДО І ПІСЛЯ ЕКСПЕРИМЕНТУ n = 96								
Які компетентності формуються при підготовці МЗ	-	93,24*	78,1	6,76	-	-	21,9	-
Які компетентності формуються при використанні МЗ	-	64,28*	48,4	32,70	29,7	3,02	21,9	-
МАЙСТРІВ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ГРУПИ ДО І ПІСЛЯ ЕКСПЕРИМЕНТУ n = 204								
Які компетентності формуються при підготовці МЗ	-	60,23	57,37	39,72	10,78	1,15	31,85	-
Які компетентності формуються при використанні МЗ	-	56,14	-	77,31	-	6,55	-	-
Примітка: * $p < 0,05$ в порівнянні з майстрами								

У процесі експериментального впливу обов'язковим завданням була необхідність реєструвати свої відчуття під час підготовки методичної розробки (комплекс навчальних завдань з використання даних по темпераменту і акцентуаціям характеру учнів; ігровий навчально-контролюючий тест, структурно-логічну схему), використати його у практичній діяльності, оцінити психологічний стан учнів під час виконання, залучити учнів до підготовки методичного забезпечення за зразком.

Після експерименту викладачі показали високий результат як теоретичних знань, так і практичних умінь, серед майстрів виробничого навчання дають повну відповідь на питання і демонструють практичні уміння з опрацьованого матеріалу тільки ті, що мають вищу освіту, тобто певну психолого-педагогічну підготовку.

Наші дослідження (табл. 3) показали, що психологічні знання і уміння перебувають у прямій залежності з успішністю педагога у професійній діяльності. Це означає важливість вивчення психолого-педагогічних питань майстрами виробничого навчання на курсах підвищення кваліфікації, особливо з посиленим практичним спрямуванням.

Таблиця 3

Взаємозалежність рівнів педагогічних і психологічних компетенцій

Рівні* знань і умінь з психології	Рівні* професіоналізму в % (за Н. Кузьміною)				
	системно-моделюючий творчість	системно-моделюючий знання	локально-моделюючий	адаптивний	репродуктивний
високий	23.42	59.33	10.80	6.45	
середній	1.80	56.77	32.43	9.00	
задовільний			67.11	27.63	5.26
низький				65.00	35.00
* Примітка: рівні визначалися тільки відносно до обраних показників					

Розсіяність показників пов'язана:

- для низького рівня — з невеликим терміном роботи педагогічного працівника в ПТНЗ (до 5 років);
- для високого рівня — з невмінням педагогічного працівника застосовувати системний підхід через недовіру до учнів, а в певній мірі і невмінням чи небажанням застосовувати знання і вміння на практиці.

Дослідивши функціональні продукти діяльності можна побачити дуже цікавий аспект — опосередковане спілкування. Педагогічний працівник, вивчаючи методи, прийоми, технології частіше за все отримує інформацію і переводе її у дії, а пізніше і в діяльність. Це буде одностороння дія і індивідуальна активність педагога. За умов особистої зацікавленості він може відвідати семінари, тренінги, конференції, майстер-класи з цього питання, тобто він отримає змогу обмінятися своїм баченням застосування, наприклад, технології у власній професійній діяльності. Працюючи в такому режимі педагог скоріше розуміє як може працювати учень з книгою чи розробленою ним методичною документацією, який вигляд вона має мати, щоб не відбити інтерес до вивчення предмету. Якщо педагог орієнтується тільки на методи, прийоми та технології які він бачив безпосередньо і не пробував розібратися самостійно з новими, то йому важко повірити, що учень спроможний на самостійну діяльність і не дає останньому свободи вибору діяльності.

Спілкування (безпосереднє і опосередковане) — є одним з видів діяльності. Між діяльністю і спілкуванням як видами людської активності існують розбіжності:

- за рахунок діяльності людина розвивається розумово, а за рахунок спілкування людина формується як особистість;
- результат діяльності — створення матеріального чи ідеального продукту, а результат спілкування — взаємний вплив людей.

Разом з тим, ці розбіжності не є жорсткими тому і діяльність, і спілкування являються взаємозалежними сторонами соціальної активності людини.

Специфіка педагогічної діяльності полягає в тому, що вона лежить в суб'єкт-суб'єктному полі та будується на законах спілкування. Вчені [2] відзначають, що одним із аспектів спілкування є когнітивний, що впливає на результативність діяльності, але не менш важливими для результативного впровадження системного підходу є і мотиваційне, діяльнісне, кондиційне спілкування. І знову, як показують дослідження (Є. Жучева, С. Кондратьова) ефективність педагогічного спілкування знаходиться в істотній залежності від повноти і адекватності пізнання педагогом особистості учня.

Як бачимо спілкування пронизує всю функціональну продуктивну діяльність і займає значиме місце у структурі психологічної компетентності педагогічного працівника. Виходячи з цього, і моделюючи системну роботу [5; 6] з педагогічними працівниками в експерименті, ми застосували переваги інтерактивного навчання, діалогічного спілкування, методу організації продуктивної взаємодії, діяльнісно-компетентнісного підходу, можливості самоактуалізації слухачів в умовах особистісно орієнтованого навчання. Було розроблено комплекс методичного забезпечення і визначені оптимальні умови його використання для активізації як аудиторної так і самостійної роботи.

Визначені рівні оцінювання рівнів орієнтації педагогів на функціонально-продуктивну діяльність:

- низький рівень орієнтації (низький рівень діяльності і спілкування епізодичне) — педагогічний працівник знає про важливість продуктивної діяльності, але об-

межується тільки обов'язковим компонентом (спеціальні знання, поурочні плани, завдання для контролю знань), при отримання не традиційного завдання, усвідомлює мету, цілі і здійснює пошук способів його виконання, але має місце яскраво виражений характер проб і помилок, ніколи не залучає учнів до продуктивної діяльності;

- задовільний рівень орієнтації (достатній рівень діяльності і спілкування на рівні діяльності) — педагогічний працівник знає про важливість продуктивної діяльності і робить спроби направити свою діяльність та діяльність учнів в продуктивне русло, але цей процес не ефективний, характеризується оволодінням уміннями у виконанні окремих прийомів, операцій, уточненням необхідної системи знань, сформованість специфічних для даних дій навичок, появою творчих елементів діяльності;
- середній рівень орієнтації (підвищена діяльність, в спілкування з'являються елементи творчості і особистісній активності в сумісній праці з педагогом) — педагогічний працівник знає про важливість продуктивної діяльності і спрямовує свою діяльність та діяльність учнів в продуктивне русло, через творче використання знань і навичок з усвідомленням не тільки мети, але і мотивів вибору способів і засобів її досягнення;
- високий рівень орієнтації (високий рівень діяльності і спілкування у взаємодії) — педагогічний працівник знає про важливість продуктивної діяльності і вміє організувати системну діяльність власну та учнів з метою отримання ефективної продуктивної діяльності на умовах партнерства визнання прав партнера на власну точку зору та її захист, на удосконалення вмінь чути та почути партнера, здібності до співчуття.

Відносно рівнів здійснили порівняння показників орієнтації педагогів на продуктивну діяльність (табл. 4). Результати статистичного аналізу порівняння середніх і дисперсій підтвердили ефективність запропонованої нами системної роботи, обрана для здійснення курсової перепідготовки є ефективною у процесі формування орієнтації на продуктивну діяльність педагогічного працівника. Більш того, ми спрямовуємо їх діяльність на продуктивну роботу з учнями.

Таблиця 4

Порівняння показників рівнів орієнтації педагогів на функціонально-продуктивну діяльність

Рівні	Експериментальна група				Контрольна група		Порівняння середніх			Порівняння дисперсій		
	До експерименту		Після експерименту									
	$\bar{X}$	S_x^2	$\bar{Y}$	S_y^2	$\bar{Z}$	S_z^2	$\bar{Y}$	$\bar{Z}$	$\bar{X}$	S_{x_2}	S_x^2	S_y^2
	$\bar{X}$	S_x^2	$\bar{Y}$	S_y^2	$\bar{Z}$	S_z^2	$\bar{Y}$	$\bar{Z}$	$\bar{X}$	S_{y_2}	S_z^2	S_z^2
через опанування педагогічними компетентностями												
IV – високий	0,21	0,84	0,24	0,88	0,11	0,87	0	1	1	0	1	1
III – середній	0,38	0,57	0,38	0,89	0,54	0,99	1	1	1	0	1	1
II – задовільний	0,31	0,64	0,30	0,76	0,61	0,86	0	1	1	0	1	1
I – низький	0,10	0,43	0,08	0,39	0,21	0,56	0	1	1	1	1	1
через опанування психологічними компетентностями												
IV – високий	0,23	0,47	0,71	0,69	0,12	0,76	0	1	1	1	1	0
III – середній	0,31	0,48	0,44	0,69	0,25	0,72	1	1	1	1	1	1
II – задовільний	0,25	0,81	0,30	0,78	0,50	0,66	1	1	1	0	1	1
I – низький	0,21	0,79	0,03	0,26	0,13	0,84	1	1	1	1	1	1

Висновки

Запропонована нами система підготовки педагогічних працівників в рамках післядипломної освіти виявилась ефективною і дозволила нам зорієнтувати педагогічних працівників на продуктивну діяльність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи: модульний курс дистанційного навчання / за ред. А. Й. Капської. — К., 2002. — С. 91–96.

2. Обозов Н. Н. О трехкомпонентной структуре межличностного взаимодействия / Н. Н. Обозов // Психология межличностного познания ; под ред. А. А. Бодалева. — М. : Педагогика, 1981. — С. 80–92.

3. Реан А. А. Рефлексивно-перцептивный анализ деятельности педагога / А. А. Реан // Вопросы психологии. — 1990. — № 2. — С. 77–81.

4. Реан А. А. Профессионализм в межличностном познании / А. А. Реан // Региональная акмеологическая служба в системе образования. — СПб., 1995. — С. 86–88.

5. Савустьяненко Т. Самоактуалізації слухача курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників ПТНЗ в особистісно орієнтованому полі / Т. Савустьяненко // Педагогіка і психологія професійної освіти. — Львів. — 2006. — № 6.— С. 65–71.

6. Савустьяненко Т. Л. Особистісно орієнтоване поле на курсах підвищення кваліфікації викладачів і майстрів виробничого навчання ПТНЗ / Т. Л. Савустьяненко // Педагогіка і психологія професійної освіти: наук.-метод. журнал. — Львів. — 2007. — № 6. — 55–64

7. Савустьяненко Т. Л. Системне використання компонентів особистісно орієнтованого підходу при підготовці компетентного педагога / Т. Л. Савустьяненко, Л. Є. Коваль // Нова педагогічна думка, 2008. — № 6. — С. 119–122.

8. Шишов С. Понятие компетенции в контексте качества образования / С. Шишов // Дайджест педагогічних ідей та технологій. Школа-парк. — 2002. — № 3. — С. 20–21.

9. Якиманская И. С. Личностно ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская. — М. : Сентябрь, 1996. — 95 с.

Савустьяненко Т.Л.

ОРИЕНТАЦИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ РАБОТНИКОВ НА ПРОДУКТИВНУЮ ПРОФЕССИОНАЛЬНУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

В статье уточняются составляющие педагогической продуктивной деятельности. Показаны четыре уровня ориентации педагогов на функционально-продуктивную деятельность

Ключевые слова *педагогическая деятельность, продуктивная деятельность, педагог, педагогические компетенции, психологические компетентности*

Savustayanenko T.L.

OF TEACHER'S ORIENTATION ON FUNCTIONAL AND PRODUCTIVE WORK

In the article is clarified the components of effective educational work. It was shown 4 levels of teacher's orientation on functional and productive work.

Key words*: effective work, educational work, teacher, educational competence, psychological competence.*